

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
EVANGELICKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA

Bakalářská práce

**Možnosti Fair trade:
prosazování lidských práv a
etických principů**

Monika Redmerová

Katedra filozoficko teologická
Pastorační a sociální práce
Vedoucí práce: Mgr. Petr Jandejsek

Praha 2007

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci s názvem *Možnosti Fair trade: prosazování lidských práv a etických principů* napsala samostatně a výhradně s použitím uvedených pramenů.

Souhlasím s tím, aby práce byla zveřejněna pro účely výzkumu a soukromého studia.

V Praze dne 8.června 2007

Monika Redmerová

Možnosti Fairt trade: prosazování lidských práv a etických principů.

Possibilities of Fair Trade: The boost of human rights and ethical principles.

Anotace:

Práce pojednává o Fair trade z hlediska lidských práv a etiky. Její první část představuje Fair trade se zaměřením na jeho principy a cíle, dále problematiku a realitu obchodu v rozvojových zemích se zaměřením na pracovní podmínky.

Ve druhé části věnované lidským právům jsou uvedeny dokumenty nebo jejich články, které se věnují pracovním podmínkám, a jsou uvedeny v souvislosti s Fair trade principy. Je zde také poukázáno na problematiku dětské práce.

Třetí část se věnuje Fair trade a jeho principům z hlediska etiky. Je zde představen pojem svědomí a odpovědnosti v globálním měřítku, ale i z pohledu jednotlivce. Tato část navazuje na poslední, kde je popsán vlastní výzkum postojů studentů k Fair trade.

Annotation:

The bachelor thesis deals with Fair Trade from human rights and ethics point of view. The first part introduces Fair Trade with focus on its principles and aims, further on it introduces the problematics and the circumstances of trade in developing countries with focus on working conditions.

The second part of this thesis is devoted to human rights. It includes documents or their selected parts dealing with working

conditions; they are contextualized with Fair Trades principles. The child labour is also referred here.

The third part focuses on Fair Trade and its principles from ethics point of view. It introduces the idea of rightness, conscience and responsibility in global measures and from individual point of view as well. In the last part the author describes her own research dealing with students' attitudes towards Fair Trade.

Klíčová slova

Fair trade, rozvojové země, lidská práva, etické principy, dětská práce

Keywords

Fair Trade, developing countries, human rights, ethical principles, child labour

Poděkování

Tato práce by nevznikla bez vedení a pomoci Mgr. Petra Jandejska. Ráda bych také poděkovala Mgr. Josefu Bernardovi a všem, kteří mě při psaní práce jakkoliv podporovali.

**„Chceme li změnit svět, musíme být
změnou sami.“**

Mahátmá Gándhí ¹

¹ Společný svět, 295

Obsah :

Úvod.....	9
1.Fair trade.....	10
1.1 Co je Fair trade.....	10
1.2 Principy a cíle.....	11
1.3 Proč Fair trade vznikl.....	12
1.3.1 Historie.....	12
1.3.2 Realita obchodu.....	14
1.3.3 Další aspekty vzniku.....	15
1.3.4 Problematika rozvojových zemí.....	16
1.3.5 Pracovní podmínky.....	18
1.4 Poslání.....	20
2. Lidská práva a Fair trade.....	22
2.1 Původ.....	22
2.2 Charakteristika.....	23
2.2.1 Universalistické a partikularistické pojetí.....	24
2.3 Dokumenty OSN.....	26
2.3.1 Všeobecná deklarace lidských práv.....	26
2.3.2 Mezinárodní pakt o hosp. a kult. Právech.....	27
2.3.3 Deklarace o pokroku a rozvoji v sociální oblasti.....	27
2.3.4 Deklarace o právu na rozvoj.....	29
2.4 Práva dětí.....	31
2.4.1 Úmluva o právech dítěte a Deklarace práv dítěte.....	32
2.4.2 Úmluva Mezinárodní organizace práce o zákazu a okamžitých opatřeních k odstranění nejhorších forem dětské práce.....	33
2.5 Principy lidských práv ve Fair trade.....	33
2.6 Prosazování.....	34
2.6.1 Mezinárodní organizace práce ILO.....	35
2.6.2 FLO.....	36
3. Etický rozměr.....	38
3.1 Cožpak jsem strážcem svého bratra...?.....	38
3.2 Odpovědnost.....	39
3.2.1 Globální odpovědnost států.....	40
3.2.2 Odpovědnost jednotlivce.....	41
3.3 Svědomí.....	41
3.4 Vymahatelnost etických požadavků.....	42
4. Praktická část - výzkum.....	43
4.1 Výsledky.....	43

4.2 Srovnání.....	46
4.2.1 Preference.....	47
4.2.2 Otázky 5,6,7.....	48
4.3 Shrnutí.....	49
4.4 Závěr.....	49
Závěr.....	51
Resumé.....	52
Použitá literatura.....	53
Seznam příloh.....	56

Úvod

Koupila jsem si miskou. Taková pěkná dřevěná, akorát do ruky. Co z ní asi budu jíst? Už se těším až ji naplním. Je zajímavé představit si cestu, kterou výrobek ušel, než se dostal k nám. Kolika rukama asi musel projít? Kolik lidí na něm pracovalo, než dostal konečnou podobu? A jak ti lidé vypadali, co dělají...?

Ve své práci bych ráda pojednala o Fair trade, jako o jevu, který v sobě zahrnuje možnosti aktivního prosazování lidských práv a etických principů. Cílem práce je poukázat na konkrétní lidskoprávní dokumenty a práva v nich obsažená, která souvisí s principy Fair trade. Dále bych chtěla poukázat na rovinu etiky, kterou v sobě také nese.

Nejprve bych chtěla představit pojem Fair trade, proč vznikl a co je jeho poslání. S tím souvisí problematika rozvojových zemí a reality obchodu v těchto zemích. Uvedu i několik příkladů, které pomohou lépe osvětlit skutečnost pracovních podmínek.

Ve druhé části práce bych se chtěla věnovat lidským právům, zejména lidskoprávním dokumentům, které souvisí s problematikou pracovních podmínek. Zvláště bych pojednala o práci dětí. Na závěr této kapitoly bych ráda uvedla do souvislosti zmíněná lidská práva s principy Fair trade a možnost jejich prosazování.

Třetí část práce se bude věnovat Fair trade a etickým principům, zvláště se zaměřím na odpovědnost a svědomí a ve čtvrté části vyhodnotím výzkum postojů k Fair trade, který jsem provedla.

1. Fair trade

1.1 Co je Fair trade

Nejprve několik slov na úvod k samotnému vysvětlení názvu Fair trade. O překladu tohoto výrazu je dodnes sporu a není v něm jednota. Fair trade můžeme přeložit jako „spravedlivý“ obchod, někdy se používá i výrazu „partnerský obchod“.² Nejrozšířenější je však používání v této anglické verzi, které zachovám i já.³

Fair trade lze definovat jako „obchodní partnerství, založené na dialogu, transparentnosti a úctě, jehož cílem je větší spravedlnost v mezinárodním obchodě. Přispívá k udržitelnému rozvoji tím, že nabízí lepší obchodní podmínky a chrání práva drobných výrobců a pěstitelů – především v rozvojových zemích. Fair Trade organizace (podporované spotřebiteli) aktivně podporují výrobce i osvětu a prosazují změny v pravidlech a ve způsobech konvenčního mezinárodního obchodu.“⁴

Můžeme říci, že je alternativou k běžným obchodním praktikám, zejména ve zmiňovaném způsobu partnerství mezi producentem, výrobcem a prodejcem. Jeho snahou je pomáhat lidem v místě, kde žijí. Snaží se o zlepšení situace v komunitách, zejména rozvojových zemí, tím, že jim umožňuje vyvážet do bohatých zemí jejich výrobky a produkty. „Při nákupu a vývozu se

² Fair Trade, Spravedlivý obchod v České republice. s. 3

³ Název Fair trade v dalších cizích jazycích - Fairer Handel německy, commerce équitable francouzsky, comercio justo španělsky, commercio equo e solidale italsky, comércio justo portugalsky atd. Citováno a k porovnání v Historie, současnost a perspektivy Fair trade v Evropě a jeho možnosti v České republice. s. 10

⁴ Nejrozšířenější definice, která byla vytvořena platformou FINE, jež v sobě zahrnuje mezinárodní zastřešující organizace IFAT, FLO, EFTA a NEWS. Definice je převzata z www.wikipedia.org/wiki/Fair_Trade

dbá na to, aby výrobce, vývozce a konečný prodejce byli v rovném postavení a spravedlivě se dělili o zisk.“⁵

Na otázku, co je Fair trade, mě zaujala možnost odpovědi, že Fair trade je příležitost. V tomto duchu je charakterizován tento pojem v Manuálu o Fair trade. Píše se zde, že je to „příležitost pro konkrétní lidi z rozvojových zemí vymanit se z chudoby a závislosti na obchodních prostřednících. Příležitost pro spotřebitele vyjádřit globální solidaritu a odpovědnost. Příležitost znovu navázat staré spojení mezi těmi, kdo výrobky vyrábí a těmi, kdo je spotřebovávají. Příležitost učinit z obchodu nástroj rozvojové spolupráce, dozvědět se více o vzdálených zemích a kulturách.“⁶ O Fair trade jako o příležitosti k odpovědnosti budu více hovořit v kapitole 3.2.

1.2 Principy a cíle

V této podkapitole uvádím konkrétní cíle tak, jak je popisuje FINE, zastřešující platforma pro mezinárodní Fair trade asociace:

Prvním cílem je zlepšení životních podmínek producentů v rozvojových zemích zkvalitněním jejich přístupu na trhy, posílením organizací prvovýrobců, vykupováním za lepší ceny a dlouhodobou kontinuitou v obchodním partnerství. Zde se uplatňuje princip férové ceny, která je za práci nabízena, a rovného obchodního partnerství, které je tvořeno dialogem, transparentností a vzájemným respektem.

Dalším cílem, který si Fair trade vytyčil, je podporování rozvoje znevýhodněných producentů, zvláště žen a tradičních národů.

⁵ Společný svět : Příručka globálního rozvojového vzdělávání. s. 314

⁶ Chmelař, Pavel a kol. Informační manuál o Fair Trade. s. 6

Mimo jiné se jedná i o ochranu dětí před zneužíváním v pracovním procesu. Zde platí principy dobrých pracovních podmínek pro všechny zúčastněné.

Dalším důležitým cílem je ochrana lidských práv, životního prostředí a ekonomických jistot výrobců. Účelem je nabízet výrobky, při jejichž výrobě nebylo zatěžováno životní prostředí.

V neposlední řadě je důležitým cílem Fair trade vedení kampaní za změny v pravidlech a praktikách konvenčního mezinárodního obchodu a v této souvislosti šířit informace směrem ke spotřebiteli.⁷

1.3 Proč Fair trade vznikl

1.3.1 Historie

Historii Fair trade uvádím proto, že pohnutky k jeho vzniku a vývoji jsou důležité pro pochopení souvislostí s lidskými právy, které budu uvádět později.

O tom, jestli je vznik Fair trade starou nebo novou záležitostí, můžeme polemizovat. To, že jeho počátky (ovšem ne v tom pravém slova smyslu, jak ho chápeme dnes) můžeme spatřovat už v 19. století, se může zdát jako dlouhá doba, ale vzhledem k době vzniku a formování lidských práv, či etiky, je tento časový úsek relativně krátký. Formování myšlenek Fair trade je spatřováno v zakládání prvních družstev vlastníků a výrobců, ve snahách o přiblížení výrobce a spotřebitele s vyloučením zbytečných prostředníků.⁸

⁷ srov. Fair Trade, Spravedlivý obchod v České republice. s. 3

⁸ srov. Historie, současnost a perspektivy Fair trade v Evropě a jeho možnosti v České republice s.16

V 60. letech vzrostl zájem o země třetího světa. Můžeme se domnívat, co bylo příčinou. Ať už se jednalo o „expanzi“ a soustředění zájmu amerických hippie zejména o východní státy, nebo o vzrůstající zájem o obchodování s těmito státy. Lidé přijíždějící do těchto zemí si začínali všimnout toho, jakými způsoby a jakým výrobním procesem procházejí jejich oblíbené výrobky před tím, než se dostanou na trh. Vraceli se otřeseni, v jakých podmínkách lidé pracují, kolik dostávají za svou práci zapláceno, postavením žen a prací dětí. Prvními, kdo se začaly zajímat o tuto problematiku, byly církevní organizace. Začínaly se vyvážet a prodávat první výrobky, nejprve to byly sošky, oděvy a ozdoby, aby se podpořil vstup výrobců z těchto chudých států na trh bohatých zemí.

V 70. letech začaly vznikat projekty, které se týkaly dovozu zboží a jeho prodeje, a zároveň začaly vznikat velkoobchodní společnosti s tímto obchodním artiklem. Zboží se začalo prodávat a do povědomí zákazníků dostávat jako zboží z obchodů s názvem „Obchody třetího světa“. Tyto „západní“ aktivity měly zajistit malovýrobcům prostředky na slušnou obživu. Dá se říci, že v této fázi se jednalo o zprostředkování obchodu jako takového. O několik desetiletí později Fair trade dostal další rozměr, kterým je snaha o zlepšování podmínek komunit (viz. níže).

Postupem času se začalo přecházet od výrobků ke „komoditám“⁹. Podnětem k tomuto kroku se stala krize na trhu s kávou. Příčinou byly minimální výkupní ceny kávy, které nakonec padly v roce 1989. Tomu předcházelo mohutné zvětšování a zakládání nových plantáží, což zapříčiňovalo masové odlesňování, zvětšování pěstebních ploch a s tím související nabourávání

⁹ komodita = surovina, příklady nejbežnějších komodit - káva, kakao, čaj, cukr atd.

přírodního ekosystému a dále používání pesticidů. Fair trade (jako jev) se k tomuto způsobu produkce nemohl postavit se zavázanýma očima.

Fair trade dnešních dnů se nezaměřuje jen na zprostředkování rovných šancí na trhu, ale také na zlepšení celkové kvality života v komunitách výrobců a producentů, zejména pak na zlepšení hygienických a zdravotních podmínek, zvyšování zaměstnanosti a gramotnosti a v konečném důsledku také na zlepšení ekonomické situace chudých zemí (ačkoliv to není priorita, ale důsledek).

1.3.2 Realita obchodu

Fair trade je alternativou k tzv. Free trade, pro který se v češtině používá spojení volný obchod. „Volný obchod je mezinárodní obchod, který není omezován překážkami ze strany vlád, jimiž jsou například cla a dovozní kvóty.“¹⁰

Volný obchod se řídí zákonitostmi trhu, kdy o úspěchu rozhoduje poptávka. Nabídka tak musí co nejlépe splňovat kritéria poptávky. Zpravidla je v tomto procesu nejúspěšnější ten, který nabízí cenově a kvalitou nejvíce přijatelnější výrobek. Ne vždy je ale obchod ovlivňován těmito základními mechanismy. Většina vlád se nechce vzdát dohledu a vlivu na ekonomiku uvnitř státu, a proto ji ovlivňuje různými možnými způsoby jako je výše cel, stanovení maximálního počtu dovezených výrobků, nebo zpřísnění podmínek pro povolení dovozu.¹¹

¹⁰ Společný svět : Příručka globálního rozvojového vzdělávání. s. 312

¹¹ srov. Společný svět : Příručka globálního rozvojového vzdělávání. s. 312

Je jasné, že tyto postupy mají svá pozitiva a negativa. Je pochopitelné, že těmito opatřeními si státy chrání svou vlastní ekonomiku, její stabilitu a zajišťují, aby domácí producenti nebyli zahraničními vytlačeni z trhu. Mezi zahraničními producenty pak vítězí ti z bohatých států, protože pro ně není problém zaplatit celní kvóty. „Výrobci a obchodníci z bohatých států jsou tak zvýhodněni před producenty a obchodníky ze států chudších.“¹² Vznikají tu pak nerovné šance, které zapříčiňují, že producenti z chudých států jsou nuceni pracovat a prodávat za podmínek, které diktují obchodníci z bohatých států, jejichž prioritami je pořídit co nejvíce za co nejmenší náklady.

1.3.3 Další aspekty vzniku

V tomto oddíle bych chtěla upozornit na to, jaké jsou další aspekty vzniku a existence Fair trade. Měla by osvětlit, proč je volný obchod nejrozšířenějším způsobem obchodování.

Z historie můžeme velmi snadno odvodit příčiny vzniku. Jedním z hlavních je rozdíl mezi Východem a Západem a s tím související problematika, která umožňuje takový způsob obchodu, který jsem uvedla v předcházející kapitole. V konkrétních případech se jedná o chudobu, nízkou vzdělanost a s tím související nízké uplatnění na trhu práce, jež jsou typické pro rozvojové státy.

V dnešním globalizovaném světě, kde se snažíme vše propojovat, přibližovat a odstraňovat hranice, je paradoxní, že rozdíly mezi vyspělými a rozvojovými státy jsou stále propastné, i přes všechny

¹² Společný svět : Příručka globálního rozvojového vzdělávání. s. 312

snahy rozvojové pomoci. Rozdělením Východu a Západu, nebo lze také říci rozdělením na vyspělé státy a rozvojové, se vytváří dva světy - jeden z nich je svět bohatství a nadbytku, ve druhém je naopak nedostatek a chudoba. Fair trade si představují jako jeden z mostů, který se klene nad propastí a jež tyto dva odlišné světy spojuje.

1.3.4 Problematika rozvojových zemí

Rozvojové země stíhá mnoho problémů, které ve vyspělých státech v podstatě neexistují. Důvodem je to, že jejich ekonomika je nestabilní, nemají vyvinutý aparát a nástroje k tomu, aby se s krizí uměly samy vyrovnat, mají velmi často nestabilní politickou situaci, hrozí válečné konflikty a převraty, zejména v afrických zemích. Rozvojové země jsou často označovány jako země Jihu, nebo Třetí svět.

Pokud bychom hledali definici, můžeme říci, že „rozvojová země je stát s relativně nízkou životní úrovní obyvatelstva, nerozvinutým průmyslem a relativně nízkým HDI“¹³. Tyto země jsou opožděné v ekonomickém a s tím souvisejícím průmyslovém vývoji a vývoji

¹³ HDI - Human Development Index, Index lidského rozvoje, byl vytvořen Rozvojovým programem OSN. Jeho smyslem je zachytit jak ekonomické, tak sociální aspekty rozvoje. Stal se celosvětově užívaným ukazatelem, který je každý rok zjišťován ve 175 zemích světa. I tento ukazatel má však své nedostatky: nedokáže například zachytit rozdíly v životní úrovni uvnitř jednotlivých zemí, které mohou být obrovské; právě propastné sociální rozdíly ve společnosti jsou jednou ze základních charakteristik rozvojových zemí. HDI také nezohledňuje bezpečnostní situaci v dané zemi. Přesto je velice užitečným nástrojem, hlavně při sledování, zda se v určité zemi či regionu životní úroveň v průběhu času zvyšuje, snižuje, nebo zůstává stejná.
Dostupné z www.rozvojovka.cz/odbortext

sociálním. Do této kategorie zařazujeme členské státy G77¹⁴, ale také další, které jsou na podobném stupni vývoje.¹⁵

Pro tyto země lze nalézt společné typické znaky. Některými z nich jsou *špatně fungující státní správa*, také *školství, zdravotnictví a pořádkové složky*¹⁶ jsou na nedostačující úrovni. To s sebou nese důsledky jako je vysoká kriminalita (zvláště ve velkých městech), korupce, nedostatečná zdravotní péče, v jejímž důsledku např. umírají dospělí a potomci jsou nuceni pracovat nebo se z nich stávají děti ulice, nedostatečné nebo žádné vzdělání. Dalším znakem je *chudoba*. Oproti vyspělým státům, kde je pojem chudoby relativní, se chudoba v těchto zemích jeví jako absolutní, a to ve smyslu nedostatku základních životních potřeb jako jsou potraviny, pitná voda, základní zdravotní péče a vzdělání.

Dalším problémem je *znečištění*. Zatímco vyspělé státy mohou investovat a investují poměrně vysoké částky do ekologie, chudé státy si to dovolit nemohou, navíc jsou často zaplaveny odpadem z právě vyspělých států, ať už se jedná o hmotný odpad, nebo v obrazném slova smyslu, jako je budování továren a dovážení nebezpečných odpadů, nebo chemických látek, které jsou ve vyspělých státech zakázány. Sem bych zařadila i dříve velebené, dnes už také kritizované, humanitární zásilky s oblečením a léky, často s prošlou expirační lhůtou. Zackie Achmat je jihoafrický aktivista, který upozorňuje na problematiku AIDS a chudoby. Bojuje za dostupnost kvalitních léků proti této nemoci pro všechny, ne jen pro ty, kteří si to mohou vzhledem ke své finanční situaci

¹⁴ členy G77 jsou především rozvojové státy.

¹⁵ Wikipedia [online]. 2002-2007 [cit. 2007-06-01]. Www stránka. Dostupný z WWW: <www.wikipedia.org>/

¹⁶ Wikipedia [online]. 2002-2007 [cit. 2007-06-01]. Www stránka. Dostupný z WWW: <www.wikipedia.org>/

dovolit. Upozorňuje také na dovoz léků s prošlou expirační dobou, které už jsou ve vyspělých státech nepoužitelné.¹⁷

Migrace do měst, to je problém, který trápí i vyspělé státy. Ty ji ale mohou snížit podporou politiky venkova. Průzkumy ukázaly, že v rozvojových zemích v roce 1960 ve městech žilo 22 % obyvatel, zatímco v roce 2000 už to bylo 40 %, tedy téměř polovina všech obyvatel státu. To s sebou nese úpadek zemědělství ve venkovských oblastech a nárůst problémů ve městech, kde vznikají chudinské příměstské aglomerace.

Posledním problémem, který zde uvedu, je *vysoký populační růst*. Zatímco Evropa „vymírá“, rozvojové státy, z hlediska tohoto srovnání, zažívají populační explozi. To sebou ale nese sociální problémy, jako je již zmiňovaná chudoba, dále nezaměstnanost a další sociální problémy.

Je ovšem nutné říci, že humanitární organizace se svým působením snaží tyto jevy eliminovat. Pro mě však nastává otázka, zda je to dobro samo o sobě a nebo je to projev odpovědnosti, kterou vůči těmto zemím máme, a tím jim v menší, či větší míře splácíme svůj dluh. Více bude zmínka o odpovědnosti ve 3. kapitole.

1.3.5 Pracovní podmínky

Pracovní podmínky v těchto zemích nejsou nikterak růžové a troufám si říci, že každý evropán by byl naprosto zděšen. Z nedostatku jiných pracovních příležitostí, kterou často způsobuje

¹⁷ Zackie Achmat byl v ČR vyznamenán cenou Homo Homini v roce 2001. Tato cena se uděluje v rámci mezinárodního filmového festivalu o lidských právech Jeden svět a je každoročně udělena jedinci, který se podle komise nebývalým způsobem zasazuje o prosazování lidských práv.

vysoká nezaměstnanost a nízká vzdělanost, jsou lidé nuceni se přizpůsobovat nárokům zaměstnavatele. Pracovníci pracují více jak 12 hodin denně, často bez adekvátních přestávek, v nevyhovujících podmínkách a šest až sedm dní v týdnu. Za svou práci nedostávají odpovídající mzdu.

Anita Roddick se ve svém článku zmiňuje o podmínkách v jedné oděvní firmě v Bangladéši. Píše, že ženy zde pracují 7 dní v týdnu 14 hodin denně. Za poslední 4 měsíce si mohly vybrat jen 1 den volna. Dostávají 6 pencí za hodinu (což je 84 pencí denně, tzn. přibližně 40 korun) a během směny jsou jim povoleny jen 2 krátké pauzy na toaletu.¹⁸

Ve filmu Smlouva s ďáblem režiséra Toma Heinemanna se líčí obchodní praktiky při výrobě a zpracování bavlny. Zadavatelem zakázky pro firmu v severozápadní Indii jsou firmy a společnosti z vyspělých západoevropských států. Pěstitelé bavlny na svých polích používají postřiky, které jsou v EU zakázány pro vysokou koncentraci chemických složek, a přes to jsou výrobce do Indie distribuovány. Používání chemikálií má neblahý vliv na zdravotní stav, lidé pracující na poli dostávají otravu, mají otoky, boláky a často rakovinu kůže či jiných orgánů. Dále jsou zde líčeny pracovní podmínky v továrně na zpracování bavlny. Dělníci pracují v naprosto nevyhovujících podmínkách, při práci s chemikáliemi nepoužívají ochranné pracovní pomůcky, je zde překračována pracovní doba a v továrně pracují děti mladší 15 let.

Přesto, že jsem uvedla jen několik příkladů z asijských zemí, můžeme se domnívat, že tato realita není nikterak ojedinělá. Podobně je to v Africe a většině zemí Jižní Ameriky. Z uvedeného

¹⁸ srov. www.sedmagenerace.cz/clanek

vyplývá jasné porušování lidských práv, ke kterým se zavázaly státy téměř na celém světě.

1.4 Poslání

Z historie víme, že prvotním posláním Fair trade bylo vyrovnání příležitostí na trhu v bohatých zemích a zlepšení ekonomické situace jednotlivých výrobců a producentů. V dalších letech se cíle rozrůstaly o (z hlediska času) dlouhodobější projekty, jako je zlepšení zdravotních a hygienických podmínek budováním např. studní a nemocnic, zvýšení gramotnosti díky eliminaci dětské práce a chozením dětí do škol a konečně zvyšování zaměstnanosti, díky rozrůstání se farem a potřeby nových pracovních sil.

Jako další důvod, ne už primární, ale sekundární, uveďme šíření informací. Ať už se jedná o informace z negativní strany problému, jako jsou porušovaná lidská práva obecně, nebo o jakousi osvětu z hlediska možného řešení této situace a prostředku nabízení alternativy.

Domnívám se, že dalším posláním Fair trade je upozorňovat na etický problém obchodu jako celku v současném světě. Vidím v něm jakýsi zdvižený prst a protizávaží, které však není dostatečně těžké na to, aby byly miský vah uvedeny do vodorovné pozice naproti sobě. Obrazně řečeno vidím v této vodorovné pozici možnost dialogu, stejně jako je tomu při rozhovoru dvou lidí, kteří jsou si svým postavením jeden druhému rovni.

V následující části bych se ráda věnovala lidským právům souvisejících s problematikou práce a poté bych upozornila na

principy Fair trade, které s lidskými právy a jejich prosazováním souvisejí.

2. Lidská práva a Fair trade

V předcházející kapitole jsem osvětlila pojem Fair trade, principy a příčiny vzniku. Upozornila jsem na princip prosazování lidských práv. V této kapitole bych se ráda věnovala lidským právům podrobněji, upozornila na lidskoprávní dokumenty či možnosti a způsoby jejich prosazování ve Fair trade.

2.1 Původ

Jedním z úkolů Fair trade je také prosazování lidských práv, zejména mám na mysli práva v oblasti obchodu, pracovních podmínek a práv dětí. Obecně můžeme říci, že otázka lidských práv je velmi stará. Chápání lidských práv a otázka jejich vzniku se v průběhu dějin proměňovala a lze říci, že se rozvíjela v kontextu s náboženstvími, rozvojem věd a historických událostí.

Božena Komárková píše o vzniku a důvodu lidských práv, že „nejhlubší důvod pro lidská práva je dán v dějinách úsilím po svobodě svědomí, jež nesmí být popírána žádnou institucí. Křesťanství vneslo tento zápas do světa v době reformace ve jménu lidské odpovědnosti před Bohem. Tato odpovědnost relativizuje všechny instituce a zůstává trvalým zdrojem obnovy veškeré lidskosti. Všude tam, kde mizí transcendentní dimenze života, klesají lidská práva na úroveň zájmových zápasů, či anarchie nebo jsou mocenskými institucemi potlačena. Tím však mizí i všechna lidská důstojnost.“¹⁹

¹⁹ Původ a význam lidských práv. s. 11

Komárková zde jasně poukazuje na souvislosti původu lidských práv a náboženství. To chápu tak, že na první místo klade odpovědnost vůči Bohu, a pokud se tato odpovědnost - tento způsob „přesahu“ z vnímání lidských práv vytratí, zvrhnou se pouze na jakýsi boj o moc mezi institucemi, nebo případně zmiňovanou anarchii.

Hans Mainer uvažuje o myšlence rovnosti v lidských právech na dvou rovinách. V té první ukazuje původ v křesťanství, kde jsou si před Bohem všichni rovni. Druhá rovina nespočívá na transcendentálních základech, ale v rovnosti člověka jakožto stejného biologického druhu. Tato myšlenka dala příčinu ke vzniku moderním lidským právům, které se postupně vyvíjely až do podoby, v jaké je známe dnes.²⁰

Tyto dva příklady - pojetí odpovědnosti a rovnosti, jsem uvedla proto, že hrají velmi důležitou roli v principech Fair trade. Odpovědnost vůči producentům a rovnost je princip, který se uplatňuje v partnerství mezi producentem, výrobcem a prodejcem. O odpovědnosti se více zmíním v kapitole 3.2. Princip rovnosti je i v otázce lidských práv a jak je v souvislosti s Fair trade uplatňován, to je jedna z otázek, na kterou se pokusím dále odpovědět.

2.2 Charakteristika

Budeme-li se tázat po jednoznačné odpovědi na otázku, co to jsou lidská práva, pravděpodobně ji nenalezneme. Můžeme však říci, že

²⁰ srov. Křesťanství a lidská práva. s. 92

„lidskými právy rozumíme ta práva, která náleží každému lidskému jedinci již z toho důvodu, že je člověkem.“²¹

Abych mohla postupovat dále, uvedu nejprve krátkou charakteristiku, lépe řečeno, několik základních aspektů, které pomohou tento fenomén lépe přiblížit.

Prvním aspektem lidských práv je to, že se nedají koupit, získat, nebo zdědit. Jak již bylo uvedeno výše, náležejí lidem jednoduše proto, že jsou lidmi. Jsou tedy přirozenými právy po každého jednotlivce.

Lidská práva sebou nesou princip universality. Nepodléhají rozdílům v rase, pohlaví, náboženském vyznání, národnostním nebo sociálním.

Dalším aspektem je nezcizitelnost. To znamená, že nemohou být odňata a jsou obecně platná, i když je zákony dané země neuznávají, nebo nerespektují.

Právo žít důstojně platí pro každého, a proto má každý odpovědnost respektovat lidská práva druhých.²²

2.2.1 Universalistické a partikularistické pojetí

Z hlediska kulturních odlišností je zajímavá otázka, zda jsou lidská práva obecně platná bez ohledu na historický vývoj, kulturu a rozvoj společnosti, nebo zda existují v různých odlišných kulturách i odlišné chápání lidských práv. Z toho plyne dvojí pojetí práv - partikularistické a universalistické.

²¹ Společný svět : Příručka globálního rozvojového vzdělávání. s. 182

²² srov. www.amnesty.cz/vychova

Universalisté se kloní k názoru, že koncepce lidských práv je všeobecně platná, zatímco podle partikularistů je tato lidskoprávní koncepce aplikovatelná pouze na oblast tzv. **západní kultury**²³.

Universalisté se zaměřují více na jednotlivce a nevnímají jeho existenci v širším kontextu společnosti, ve které žije, znamená to tedy, že zanedbávají povinnost jednotlivce ke společnosti, která je v mnohých neevropských kulturách tradiční hodnotou. Naproti tomu partikularisté, nebo také kulturní relativisté, potlačují člověka jako individualitu a upřednostňují zájmy společnosti před jednotlivcem.²⁴

Z toho plyne otázka, k jakému pojetí lidských práv se ve své práci přikloním. Jako jednu z hlavních výše zmíněných charakteristik jsem uvedla univerzalitu. V tomto pojetí bych chtěla nahlížet na lidskoprávní dokumenty a jednotlivá práva v nich uváděná, která budu dávat do souvislostí s principy Fair trade. Sama však musím uznat, že i druhé pojetí má svou hodnotu. Zejména pokud se jedná o vědomí, že kolébkou moderních lidských práv je evropské kulturní prostředí, a tudíž by měla být aplikace v jiných kulturách brána s ohledem na toto odlišné prostředí.

²³ běžně **Západ** „je termín, který označuje západoevropskou kulturu nejenom v Evropě ale i mimo ni, všude tam, kde měla západovropská civilizace rozhodující vliv. Termín západní kultura obsahuje mnoho aspektů. Je to celý soubor různých sociálních a společenských norem a etických a estetických pravidel, ale také konvencí, vztahu k náboženství a víře a poměr k technice a technologiím.“

www.wikipedia.org/wiki/Lidskaprava

²⁴ srov. Společný svět : Příručka globálního rozvojového vzdělávání. s. 183

2.3 Dokumenty OSN

Dokumenty, o kterých se zde budu zmiňovat jsou dokumenty organizace OSN, což znamená, že byly OSN vyhlášeny a podepsány většinou jejich členských států. V těchto dokumentech jsem se zaměřila na články, které se věnují problematice obchodu a pracovních podmínek.

Prvním zmiňovaným dokumentem je Všeobecná deklarace lidských práv, která odstartovala dráhu jejich novodobého pojetí, protože je definovala a zasadila do uceleného rámce.

Mezi další dokumenty, které se věnují problematice práce a otázkám s ní spojených bych ráda uvedla, Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech, Deklaraci o pokroku a rozvoji v sociální oblasti a Deklaraci o právu na rozvoj. Zvláště bych zařadila dokumenty o právech dětí - Úmluvu o právech dítěte, Deklaraci práv dítěte a Úmluvu mezinárodní organizace práce o zákazu a okamžitých opatřeních k odstranění nejhorších forem dětské práce.

2.3.1 Všeobecná deklarace lidských práv

Mezi základní dokumenty o lidských právech patří Všeobecná deklarace lidských práv (vyhlášena v roce 1948), která je právně nezávazným dokumentem, protože nejde o mezinárodní smlouvu, její politická autorita je však uznávána na celém světě.²⁵

²⁵ srov. Český helsinský výbor [online]. 2002-2007 [cit. 2007-05-20]. Www stránka. Dostupný z WWW: <www.helcom.cz/dokumenty/>/

V deklaraci se oblasti práce a obchodu věnuje článek 23, kde se říká, že:

1. Každý má právo na práci, na svobodnou volbu zaměstnání, na spravedlivé a uspokojivé pracovní podmínky a na ochranu proti nezaměstnanosti.
2. Každý, bez jakéhokoli rozlišování, má nárok na stejný plat za stejnou práci.
3. Každý, kdo pracuje, má nárok na spravedlivou a uspokojivou odměnu, která by zajišťovala jemu samému a jeho rodině živobytí odpovídající lidské důstojnosti a která by byla doplněna, kdyby toho bylo třeba, jinými prostředky sociální ochrany.²⁶

Zde bych ráda odkázala na výše uvedenou realitu pracovních podmínek, kde je jasně zřetelné porušování těchto práv. Stejný komentář by bylo možné uvádět i u dalších Úmluv a Deklarací.

2.3.2 Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech

Dne 16. prosince 1966 byl v New Yorku otevřen k podpisu a ratifikaci Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech spolu s Mezinárodním paktem o občanských a politických právech.

Pracovním podmínkám se ve třetí části tohoto Paktu věnuje článek 6 a 7:

1. Státy smluvní strany Paktu uznávají právo na práci, která zahrnuje právo každého na příležitost vydělávat si na živobytí svojí

²⁶ Český helsinský výbor [online]. 2002-2007 [cit. 2007-05-20]. Www stránka. Dostupný z WWW: <www.helcom.cz/dokumenty/>/

prací, kterou si svobodně vybere nebo přijme a učiní příslušné kroky k ochraně tohoto práva.

2. Opatření, jež mají být učiněna státy, smluvními stranami Paktu, k dosažení plného uskutečnění tohoto práva, budou zahrnovat programy technického a odborného zaškolení a výcviku, plány a prostředky k dosažení stálého hospodářského, sociálního a kulturního rozvoje a plné a produktivní zaměstnanosti za podmínek, zajišťujících jednotlivci základní politické a hospodářské svobody.

3. Státy, smluvní strany Paktu, uznávají právo každého člověka na spravedlivé a uspokojivé pracovní podmínky, které zajišťují zejména:

a) odměnu, která poskytuje jako minimum všem pracovníkům:

(i) spravedlivou mzdu a stejnou odměnu za práci stejné hodnoty bez jakéhokoli rozlišování, přičemž zvláště ženám jsou zaručeny pracovní podmínky ne horší než jaké mají muži, se stejnou odměnou za stejnou práci;

(ii) slušný život pro ně a jejich rodiny, v souladu s ustanoveními tohoto Paktu;

b) bezpečné a zdravotně nezávadné pracovní podmínky;

c) stejnou příležitost pro všechny dosáhnout v zaměstnání povýšení na odpovídající vyšší stupeň, přičemž nebudou uplatňována jiná kritéria, než délka zaměstnání a schopnosti;

d) odpočinek, zotavení a rozumné vymezení pracovních hodin a pravidelná placená dovolená, jakož i odměna ve dnech veřejných svátků.²⁷

²⁷ srov. Český helsinský výbor [online]. 2002-2007 [cit. 2007-05-20]. Www stránka. Dostupný z WWW: <www.helcom.cz/dokumenty>

Zde bych ráda poukázala na konkrétnější uvedení pracovních podmínek, zejména z ohledu bezpečnosti a zdravotní nezávadnosti. Jejich porušování dobře přiblížil dokumentárním film Toma Hainemanna, který jsem uváděla jako příklad v kapitole 1.3.5.

2.3.3 Deklarace o pokroku a rozvoji v sociální oblasti

Tato deklarace byla v New Yorku 1969 otevřena k ratifikaci členskými státy OSN.

OSN je přesvědčeno, „že člověk může plně uspokojit své tužby pouze ve spravedlivém sociálním řádu a že je proto velmi nutné urychlit všude ve světě sociální a ekonomický pokrok, čímž se přispěje k zajištění míru a mezinárodní solidarity, dále je přesvědčeno, že mír a mezinárodní bezpečnost na jedné straně a sociální pokrok a ekonomický rozvoj na druhé straně spolu úzce souvisejí a vzájemně se ovlivňují.“²⁸

V první části článku 6 se píše, že: „Sociální rozvoj vyžaduje, aby každému bylo zajištěno právo na práci a svobodnou volbu práce. Pokrok a rozvoj v sociální oblasti vyžadují účast všech členů společnosti na produktivní a sociálně užitečné práci a, v souladu s lidskými právy a základními svobodami, jakož i zásadami spravedlnosti a sociální funkce vlastnictví, nastolení takových způsobů výroby, které by vyloučily jakoukoliv formu vykořisťování člověka, zajistily všem lidským bytostem stejné právo na majetek a

²⁸ OSN [online]. 2002-2007 [cit. 2007-06-10]. Www stránka. Dostupný z WWW: <
www.osn.cz/dokumenty-osn/soubory/deklarace-o-pokroku-a-rozvoji-v-socialni-oblasti.pdf>

vytvořily podmínky vedoucí k nastolení skutečné rovnosti mezi nimi.“²⁹

Myslím, že je možné říci, že Fair trade tomuto napomáhá, zejména pokud se jedná o vyloučení vykořisťování a o snahu nastolení rovnosti v partnerském vztahu výrobce a prodejce.

2.3.4 Deklarace o právu na rozvoj

Tato deklarace byla přijata OSN v roce 1986 v New Yorku. Hovoří se v ní o právu na rozvoj každého člověka, který má právo se na tomto rozvoji podílet, doslova zde stojí, že by měl být „aktivním účastníkem práva na rozvoj a osobou mající z něj užitek“³⁰

Dále se zde hovoří o tom, že státy by měly zajistit takové podmínky, aby byl rozvoj možný a zavazují se k přijmutí opatření, která by v této souvislosti zabránila porušování lidských práv.³¹

Obchodní podmínky nastavené firmami a korporacemi západního světa často k rozvoji mnoho nepřispívají. Výrobci a producenti za svou práci nedostávají řádnou finanční odměnu, jsou na pokraji chudoby, která jim brání v rozvoji a zlepšení života. Fair trade k rozvoji přispívá nejen tím, že spravedlivě odměňuje samotné producenty a výrobce, ale touto formou přispívá ke zlepšení života celých komunit.

²⁹ OSN [online]. 2002-2007 [cit. 2007-06-10]. Www stránka. Dostupný z WWW: <www.osn.cz/dokumenty-osn/soubory/deklarace-o-pokroku-a-rozvoji-v-socialni-oblasti.pdf>

³⁰ čl. 2 z Deklarace dostupného z www.osn.cz/dokumenty-osn/soubory/deklarace-o-pravu-na-rozvoj.pdf

³¹ srov. čl. 6 z Deklarace dostupného z www.osn.cz/dokumenty-osn/soubory/deklarace-o-pravu-na-rozvoj.pdf

³¹ Člověk v tísní [online]. 2002-2007 [cit. 2007-06-10]. Www stránka. Dostupný z WWW: www.clovekvtisni.cz

2.4 Práva dětí

Děti jsou mnohem zranitelnější skupinou než dospělí jedinci, protože se proti zneužívání neumějí a nemohou samy bránit. O to více by mělo být dbáno na prosazování a dodržování jejich práv. Mezi základní problém, kterému se Fair trade snaží zamezit, je dětská práce.

V Evropě byla dětská práce oficiálně zakázána během průmyslové revoluce a děti nastoupily povinnou školní docházku. Tímto tento jev v Evropě zcela vymizel. Tak by tomu mělo být i v rozvojových zemích. „Dětská práce připravuje děti nejen o vzdělání, ale o budoucnost. Bez vzdělání jsou totiž odsouzeny stát se v dospělosti negramotnou a nekvalifikovanou pracovní silou bez možnosti rozvinout svůj osobní potenciál.“³²

Dětskou práci lze charakterizovat jako jakoukoliv formu práce u dětí mladších 14 let, která jim brání ve školní docházce. Podle Mezinárodní organizace práce ILO (více se o této organizaci budu zmiňovat v kapitole 2.6.1.) bylo v roce 2004 na celém světě 218 miliónů pracujících dětí, přestože byl od roku 2000 zaznamenán pokles o zhruba 11%.³³ Největší podíl na populaci pracujících dětí má Asie se svými 61 %, která je následována Afrikou, kde se jedná o 32 %. Oproti tomu nejméně má Latinská Amerika, kde pracuje přibližně 7 % dětské populace.

³³ srov. Člověk v tísni [online]. 2002-2007 [cit. 2007-06-10]. Www stránka. Dostupný z WWW: www.clovekvtsni.cz

2.4.1 Úmluva o právech dítěte a Deklarace práv dítěte

Tyto dokumenty patří mezi hlavní celosvětově uznávané dokumenty týkající se práv dětí. Zatímco Deklarace je starší, byla vyhlášena roku 1959 v New Yorku, Úmluva byla vyhlášena roku 1989 v tomtéž městě a starší Deklaraci poněkud více rozvíjí.

Ráda bych zmínila několik práv, které považuji v této souvislosti za důležité, a to je právo na zachování života a rozvoj v nejvyšší možné míře.³⁴ Znamená to tedy eliminaci všech škodlivých vlivů, jakými práce pro dítě bezpochyby je, které by mohly rozvoj dítěte narušit.

Článek 28 se věnuje otázkám vzdělání. Mluví se v něm o vzdělání, jako základním právem dětí. Státy, které úmluvu ratifikují, se zavazují k tomu, že se zasadí o bezplatné povinné základní vzdělání, budou podněcovat rozvoj středního a vysokoškolského vzdělání a snažit se o jejich zpřístupnění pro všechny. Jeden z bodů je věnován také rozvojovým zemím a týká se zasazování o rozvoj vzdělání v těchto zemích, zvláště pak snižováním doslova uvedené „nevědomosti“ a negramotnosti.

Článek 29 zmiňuje, že „výchova dítěte má směřovat k rozvoji osobnosti dítěte, jeho nadání, a rozumových a fyzických schopností v co nejširším objemu.“³⁵ Výchova má také posilovat úctu k základním lidským právům a svobodám.

³⁴ čl 6/2 www.osn.cz/dokumenty-osn/soubory/umluva-o-pravech-ditete.pdf

³⁵ www.osn.cz/dokumenty-osn/soubory/umluva-o-pravech-ditete.pdf

2.4.2 Úmluva Mezinárodní organizace práce o zákazu a okamžitých opatřeních k odstranění nejhorších forem dětské práce

Tato Úmluva vyhlášena 1999 v Ženevě klasifikuje, co lze zahrnout do nejhorších forem dětské práce. Zmiňuje zde otroctví, nebo praktiky, které jsou tomu podobné, dále zneužívání dětí k nezákonným činnostem, nucená a povinná práce, v neposlední řadě je zmínka o najímání dětí k účasti v ozbrojených konfliktech.

„Dětsí vojáci“, jak zní termín pro takto zneužité děti, jsou podle zprávy OSN z roku 2004 členy armád nebo povstaleckých skupin v nejméně 20 probíhajících válečných konfliktech. Přibližně v 50 zemích světa lze nalézt vojáky mladší 18 let.³⁶

Také případ otroctví, ač je to možná nepředstavitelné, není v Jihovýchodní Asii nic neobvyklého. Vzniká v důsledku půjček chudých rodin na vysoký úrok, které pak nejsou schopny splatit. Splátkou se tak stávají děti, které pro svého věřitele pracují na poli, nebo v domácnosti.³⁷

Jako předcházející Úmluvy, i tato zdůrazňuje vzdělání dětí, ale v souvislosti s dlouhodobým řešením chudoby a možností ekonomického růstu.

2.5 Principy lidských práv ve Fair trade

Zde bych si dovolila krátké shrnutí, které se týká prosazování lidských práv Fair trade. Z výše uvedených principů, lze říci,

³⁶ srov. www.jedensvet.cz/skoly/download

³⁷ srov. www.jedensvet.org/situace.html

pakliže Fair trade nabízí férovou cenu výrobcům a producentům, umožňuje jim tím pádem kvalitní a slušný život. Uplatňuje tak právo na důstojný život a právo na rozvoj.

V povaze partnerství mezi producentem a prodejcem, kteří jsou v rovném postavení, se uplatňuje lidskoprávní princip rovnosti. Tím také odpovídám na otázku, kterou jsem si položila v první podkapitole této lidskoprávní části.

Fair trade ve svých principech respektuje právo na příznivé pracovní podmínky, ať už z hlediska délky pracovní doby, pracovních přestávek, nebo v otázce bezpečnosti a zdravotních podmínek. V této otázce se řídí podle standartů ILO, o této organizaci se zmíním podrobněji v podkapitole 2.6.1.

Lidskoprávní dokumenty jsou z velké části obecné, a proto bych se dále ráda věnovala tomu, jaké jsou možné způsoby a nástroje k jejich prosazování z hlediska Fair trade.

2.6 Prosazování

Kdo dohlíží na uplatňování ratifikovaných smluv ? Zcela jistě je rozdíl, zda se jedná o vyspělou zemi, nebo rozvojovou. Zatímco vyspělé státy si dokáží svá práva ve své zemi z valné většiny samy prosazovat a regulovat, rozvojové státy jsou na tom podstatně hůře, už z již výše zmíněných důvodů (nedostatečný kontrolní aparát, chudoba atd.).

Dále bych ráda zmínila, že lidskoprávní dokumenty jsou často velmi obecné a to může prosazování lidských práv značně komplikovat. Tím si také vysvětluji existenci jejich porušování a také složitost kontroly nad jejich prosazováním.

O prosazování lidských práv se zasazují zejména velké mezinárodní organizace, které působí i v těchto zemích. Nevýhodou těchto velkých organizací je složitost procesu při schvalování a řešení konfliktů (Např. u OSN, vzhledem k počtu členských států a orgánů musí být proces prosazování a rozhodování přinejmenším složitý) ³⁸ Mezi nástroji k prosazování lidských práv a kontrole u Fair trade bych v následujících podkapitolách uvedla ILO a FLO.

2.6.1 Mezinárodní organizace práce ILO

Tato organizace, International Labour Organization, je jednou ze specializovaných agentur základních orgánů OSN, byla založena v roce 1919. Hlavním cílem je prosazování lidských práv v oblasti práce. „ILO vytváří mezinárodní pracovní přístupy a programy na zlepšení pracovních a životních podmínek, vytváří mezinárodní pracovní standardy, organizuje rozsáhlý program technické spolupráce a provozuje školicí, vzdělávací a výzkumné programy.“ ³⁹ Tato činnost se uplatňuje i v rozvojových zemích.

ILO vydalo mezinárodní pracovní standardy podle kterých se řídí i Fair trade a jsou zárukou ochrany lidských práv v oblasti práce. Tyto standardy vychází z výše zmíněných lidskoprávních dokumentů.⁴⁰

³⁸ srov. www.osn.cz/system-osn/organizacni-struktura/system-osn-graf.pdf, a www.osn.cz/system-osn/clenske-staty

³⁹ www.osn.cz/system-osn/specializovane-agentury

⁴⁰ Standardy ILO lze nalézt na této adrese www.ilo.org/ilolex/english/subjectE.htm

2.6.2 FLO

FLO nebo Fair Trade Labeling Organization, sídlí v německém Bonnu a je to jedna ze zastřešujících Fair trade organizací, která dohlíží a stanovuje standardy na certifikaci výrobků známkou Fair trade a také dohlíží na dodržování standardů v zemích producentů.

Vydání této známky zajišťuje, že při výrobě nebyly porušeny principy Fair trade. „Základním předpokladem pro udělování certifikátů a značek je existence nezávislé organizace, která kontrolu produkce či výroby provádí. Jestliže shledá, že veškeré postupy odpovídají daným standardům, udělí oprávnění výrobky či produkty příslušně označovat.“⁴¹

Tato organizace by měla zaručovat, že výrobky či produkty s touto ochrannou známkou byly vyrobeny za přísných podmínek, jednak podle pracovních standardů ILO, ale následně i podle dalších principů, které Fair trade prosazuje.

Mezi další Fair trade organizace, které zajišťují kontrolu, patří IFAT, International Federation for Alternative Trade, která sdružuje členské Fair trade organizace a zavádí vlastní značku, jež certifikuje organizace a nikoliv výrobky jako FLO.

EFTA - European Fair Trade Association je z organizací pravděpodobně nejvíce se zasazujících na lobbying a zavádění společenské politiky. Vydává zprávy o činnosti Fair trade organizací v Evropě a má velký podíl na vývoji a zavedení Fair trade certifikace.⁴²

⁴¹ Fair Trade, Spravedlivý obchod v České republice. s. 16

⁴² srov. Štěrbá, Luděk. Historie, současnost a perspektivy Fair trade v Evropě a jeho možnosti v České republice. s. 20

Z uvedeného je patrné, že v oblasti Fair trade jsou kontrolní mechanismy, které nedovolují zneužití. Přesto mě napadá otázka, zda je možné, přes všechnu preciznost a přísnost, na tato opatření spoléhat. Otázka míry kontroly a spolehlivosti se mi proto zdá být diskutabilní.

3. Etický rozměr

V této kapitole bych ráda poukázala na etický rozměr Fair trade. Ráda bych se zde zaměřila na etické kategorie, které v této souvislosti můžeme vnímat. Jsou to především odpovědnost a svědomí. Nejprve bych se jim ráda věnovala obecněji a poté bych je uvedla do kontextu s Fair trade, jemuž dávají další rozměr.

Na úvod bych nejprve, alespoň ve stručnosti, představila pojem etika. Je to „vědní disciplína filozofického charakteru, která zkoumá morálku, měla by vést člověka k dobru.“⁴³ Seknička dále v Úvodu do hospodářské etiky píše o jejím strukturování, a právě jednou ze zmiňovaných struktur je také etika odpovědnosti.

Zde uvádí, že se věnuje nejenom charakteristice odpovědnosti, ale i konkretizaci následků jednání. Uvádí, že důležité je jednoznačně stanovit, kdo je „adresátem“, tedy příjemcem.⁴⁴

Než budu pokračovat dále, dovoluji si uvést následující krátkou úvahu.

3.1 Cožpak jsem strážcem svého bratra...?

Tak odpovídá Kain na Boží otázku, když se ho ptá, kde je jeho bratr, a tak právě začíná úvaha Jiřího Silného, kterou představuji v této podkapitole.

Poukazuje zde na Bibli, základní text naší kultury. Píše, že „spor těch dvou bratrů na symbolické rovině odráží spor dvou kultur: Ábel patří ke starší kultuře pastevců a nomádů - Kain

⁴³ Seknička, Pavel: Úvod do hospodářské etiky. s.14

⁴⁴ srov. Seknička, Pavel: Úvod do hospodářské etiky. s.14

reprezentuje rozvinutější kulturu zemědělskou a je také stavitelem prvního města.“⁴⁵

Myslím, že zde je vidět mezikulturní spor rozvinuté civilizace a civilizace udržující tradiční způsob života. Domnívám se, že by se také dalo říci, že Ábel je symbolem rozvojových zemí, zatímco Kain zemí rozvinutých. Všichni víme, jaký konec Ábela postihl. Ábel byl Kainem zabit.

Teď se vrátím k Boží otázce a názvu této kapitoly. Bůh „se nedá oklamat výmluvami: „Nevím. Cožpak jsem strážcem svého bratra?“ a staví se na stranu obětí, na stranu slabých a ohrožených.“⁴⁶ Řekla bych, že je jakýmsi voláním svědomí, výzvou k odpovědnosti. Tento příběh má však mnoho další symboliky. Kain a Ábel jsou v příbuzenském vztahu bratři. Domnívám se, že být si bratrem znamená závazek vůči druhému. Být mu nablízku, starat se o něj, podat mu pomocnou ruku.

Tímto zamyšlením jsem chtěla ukázat na princip odpovědnosti, kterou máme jako vyspělé státy k situaci v rozvojových zemích. Myslím, že záleží na nás, jak se bude náš příběh vyvíjet dál a jestli dopadne tak, jako příběh Kaina a Ábela, nebo ne.

3.2 Odpovědnost

Již z předchozích kapitol vyplývá, že tento pojem je velmi důležitý už proto, že je zde několikrát zmiňován (Boženou Komárkovou

⁴⁵ www.jedensvet.org/strazcebratra.html

⁴⁶ www.jedensvet.org/strazcebratra.html

v podkapitole 2.1, nebo odpovědnost z hlediska práv a povinností v podkapitole 2.2.).

Zde bych navázala na již zmiňovaného Sekničku, který píše, že v etice odpovědnosti je důležitý příjemce odpovědnosti.⁴⁷ Domnívám se, že z předcházející úvahy jasně vyplývá, že ten, kdo přijímá, lépe řečeno, kdo by měl přijímat projev odpovědnosti je Ábel, a kdo by měl cítit tuto odpovědnost vůči bratrovi je Kain. Můžeme říci, v souvislosti s Fair trade že my, náš stát, vyspělé země, bychom měli cítit odpovědnost za stav v zemích rozvojových.

Odpovědnost je jeden z etických principů, které sebou Fair trade přináší, lépe řečeno přináší možnost k odpovědnosti. Možnost proto, že není vynucená, ale záleží na svobodné vůli ji přijmout.

K otázce odpovědnosti bych ráda uvedla dvojí pojetí, a to odpovědnost v globálním pohledu stát, jak to zmiňuje Hans Kung ve své knize Světový étos pro politiku a hospodářství, a pojetí odpovědnosti jednotlivce

3.2.1 Globální odpovědnost států

Globální odpovědností je odpovědnost v celém měřítku „ jež se vztahuje na celou biosféru, litosféru, hydrosféru a atmosféru“⁴⁸

Jedná se i o odpovědnost států vzájemně vůči sobě. Kung k tomuto píše, že „člověk musí být lidštější i ve vztazích mezi národy a státy a také k přírodě.“⁴⁹ Fair trade v tomto ohledu prosazuje ekologické principy výroby a produkce.

⁴⁷ srov. Seknička, Pavel: Úvod do hospodářské etiky. s.14

⁴⁸ Kung, Hans: Světový étos pro politiku a hospodářství.s. 94

⁴⁹ Kung, Hans: Světový étos pro politiku a hospodářství.s. 95

3.2.2 Odpovědnost jednotlivce

Jednotlivec jedná sám za sebe, řídí se tím, co mu říká svědomí. Fair trade je v tomto ohledu pro jedince možností realizace vlastního pocitu odpovědnosti.

„Při nákupu výrobků Fair trade nejde o dobročinnost, ale o uvědomělé spotřebitelské chování, při němž zákazník dostává kvalitní zboží, které garantuje dodržování ekologických a etických principů.“⁵⁰ To se může vztahovat i na globální odpovědnost, z hlediska ekologických principů.

3.3 Svědomí

Pojem svědomí lze vysvětlit z různých úhlů pohledu. Např. z pohledu psychologie se morální normy obecně formují v raném dětství v rodině. Svědomí se tak může chápat jako soustava zvnitřněných mravních norem, osvojených v raném věku.

„Svědomí je chápáno jako vnitřní hlas, který často ovlivňuje směr našeho jednání, varuje nás před určitým činem nebo nás trestá výčitkami, jestliže jsme jednali proti mravním zásadám.“⁵¹ Dá se říci, že výčitky svědomí se objevují, pokud jedinec vnímá špatnost určitého činu, který nelze vrátit. Svědomí působí i v obrácené rovině jako příjemný pocit a pocit uspokojení.⁵²

⁵⁰ Fair Trade, Spravedlivý obchod v České republice. s. 3

⁵¹ Seknička, Pavel: Úvod do hospodářské etiky. s. 20

⁵² srov. Seknička, Pavel: Úvod do hospodářské etiky. s. 20

Spaemann píše, že svědomí je dvojí duchovní pohyb. První vede jedince nad něho samého, od jeho osobních konkrétních zájmů a přání k tomu, co je obecně dobré a správné. V tomto hledání mu pomáhá okolí prostřednictvím vzájemného sdělování stanovisek a diskuzí s ním o tom, co je dobré a správné.

Druhý pohyb jedince vrací zpět k němu samotnému, protože jen jedinec sám, ač může svá stanoviska diskutovat ve svém okolí, musí jednat sám za sebe, sám za svá rozhodnutí nese odpovědnost. „Jednotlivec musí rozhodnout, kdy vystoupí z nekonečného procesu zvažování, kdy ukončí rozhovor a přejde s přesvědčením k jednání.“⁵³

Domnívám se, že pokud se jedná o formování takových stanovisek, jak říká Spaemann, v kontextu s Fair trade může právě ten být pro jedince jedním z možných postojů v „diskuzi s okolím“. Může s jedincem „vést rozhovor“ a ten pak může přistoupit k jednání. V tom vidím etický aspekt Fair trade, jako možnost formování svědomí.

3.4 Vymahatelnost etických požadavků

V předcházející kapitole jsem uvedla několik způsobů vymahatelnosti a kontroly dodržování lidských práv. Z hlediska etiky je tato vymahatelnost diskutabilní. Nelze to jednoznačně nařídit. Je otázkou každého jednotlivce - použijeme-li kategorii odpovědnosti jednotlivce, nakolik se bude s etickými principy zvnitřňovat.

⁵³ Spaemann, Robert: Základní mravní pojmy a postoje. s. 66

4. Praktická část - výzkum

Cílem mého výzkumu bylo zjistit známost pojmu Fair trade a postoje vůči němu. Také mě zajímalo, zda nějak souvisí známost tohoto pojmu s pocitem odpovědnosti a důvěry vyslovené výrobcí.

Výzkum byl proveden dotazníkovým šetřením mezi studenty všech ročníků VOŠ sociálně pedagogické a teologické Jabok. Výběr studentů byl náhodný. Dotazník byl distribuován v tištěné formě a také rozeslán pomocí e-mailu.

Respondenti odpovídali na 8 otázek, které se týkají známosti pojmu Fair trade a výrobků, dále jakými preferencemi se řídí při nákupu zboží, zda si všímají, odkud výrobek pochází, a v neposlední řadě mě zajímala i otázka důvěry a odpovědnosti vůči výrobcí či producentovi (dotazník viz. příloha č. 1).

Výsledky dotazníku jsou uvedeny v tabulce v přílohách (č. 2.). Celkem jsem zpracovala 50 dotazníků, ať už v psané formě, nebo došlých e-mailem. Respondenti byly většinou ženy s věkovým rozhraním mezi 19 až 27 lety. Nejvíce z nich se svým věkem pohybuje mezi 20 až 23 lety. Vzhledem k počtu respondentů uvádím v tabulkách konkrétní čísla a také vyjádření v procentech.

4.1 Výsledky

Hned v úvodu jsem se respondentů ptala na známost pojmu Fair trade. 37 dotázaných tento pojem označila za známý, naproti tomu se o něco více než jedna čtvrtina s tímto pojmem nesetkala.

V doplňují otázce, co vím o Fair trade, většina z těch, co ho znají, odpovídala, že pomáhá výrobcům ze zemí Třetího světa, zajišťuje jejich spravedlivou odměnu, nebo alespoň vědí, že se stará o distribuci výrobků z těchto zemí. Zaujalo mě, že dva respondenti uvedli, že bojuje proti dětské práci. Ráda bych uvedla fakt, že jsem předpokládala, že tento pojem, vzhledem k charakteristice skupiny respondentů a studijnímu oboru, bude více znám.

V otázce číslo 2 jsem se ptala, jak často výrobky kupují. Tato otázka se týkala těch, kteří Fair trade znají.

2% dotázaných tyto výrobky kupuje vždy, když se s nimi setká (pro představu je to 1 z 50 dotázaných). 20% uvedlo, že tyto výrobky kupují občas, 28% zřídka, 42% nikdy a 8% respondentů na tuto otázku neodpovědělo.

V doplňující otázce jsem se ptala, proč tyto výrobky kupují, či nekupují. Ti, co je kupují nejčastěji, uváděli jako důvod pomoc a podporu, kterou tím chtějí vyjádřit, a jejich dobrý pocit. Ti, co nekupují nikdy nebo zřídka, uvedli, že překážkou je nejčastěji finanční situace, nebo nevědí, kde tyto výrobky mohou koupit. Vzhledem k charakteristice skupiny jsem předpokládala, že finance jsou právě pro tuto skupinu často limitujícím faktorem, a proto si tyto výrobky nemohou kupovat častěji. Právě proto mě příjemně překvapilo, že téměř polovina respondentů si tyto výrobky, ať už je to jen zřídka, kupuje.

Ve třetí otázce jsem se ptala, co považují za větší motivaci ke koupi těchto výrobků. Nejvíce respondentů uvedlo, že to jsou informace (32%), dále pak větší dostupnost (22%), a v těsné blízkosti je pak nižší cena (18%).

Domnívám se, že se zde ukazuje jeden zásadní fakt. Dostupnost Fair trade výrobků není pro běžného spotřebitele „na každém kroku“. Tím, že nebývá k dostání v běžných obchodních řetězcích, se k nim neinformovaný zákazník těžko dostane.

Otázka číslo 4 je v tomto dotazníku svým charakterem netypická. Respondenty jsem požádala, aby vyjádřili své preference při nákupu běžných výrobků (tabulka č. 3).

Více než polovinu dotázaných, celkem 54%, na výrobku nejprve zajímá kvalita. Pro 32% dotázaných je na prvním místě cena a pro 12,5% je to ekologický, nebo bio výrobek.

Na druhém místě uvedlo nejvíce respondentů cenu, zatímco nejméně jich uvádí značku.

Na třetím místě se nejčastěji objevuje ekologický či bio výrobek. U této položky je zajímavé, že ji na prvním místě uvádí 12,5 % dotázaných a nejčastěji byla umístěna na třetím či čtvrtém místě.

Na čtvrtém místě bývá nejvíce uváděna značka, z čehož usuzuji, že je pro respondenty nejméně důležitá a při svém výběru zboží se řídí především kvalitou.

Velmi zajímavé je sledovat četnost určitých pořadí (tabulka č. 4). Nečetněji se objevuje pořadí kvalita - cena - eko+ bio výrobek - značka, a to z 26%. Ze 14% je to kvalita - cena - značka - eko + bio výrobek. U položky „jiné“ jsem respondentům dala možnost vyjádřit další variantu k prioritám. Mezi uváděnými bych ráda zmínila složení, testy na zvířatech, či vzhled výrobku. V následující kapitole bych se k této otázce vrátila a porovнала preference dvou skupin - těch co Fair trade znají, a těch co ho neznají.

Dále mě zajímalo, zda si respondenti u výrobků obecně všimají, odkud pocházejí (otázka č. 5). Z možností - vždy, občas, zřídka a nikdy, bylo z největší části odpovězeno občas, téměř z 50%. Na odpověď nikdy a vždy odpověděl z 18% vždy stejný počet respondentů. Z výsledků by se dalo usuzovat, že respondenty, ať už více či méně, zajímá, odkud daný výrobek pochází, nebo si přinejmenším této informace všimnou.

V otázce, kde se ptám, zda spotřebitel vyslovuje koupí výrobci důvěru, odpovědělo 42% dotázaných, že ano, a 40% pravděpodobně ano. Oproti tomu 10% uvedlo, že ne a 8% dotázaných na tuto otázku neumělo odpovědět. Z uvedeného vyplývá, že respondenti si koupí uvědomují jako jistou formu projevu důvěry, přestože tato důvěra nebyla nijak specifikována.

Na otázku číslo 7, ve které se ptám na odpovědnost za životní podmínky výrobce, uvedlo 60% dotázaných, že spotřebitel nese určitou odpovědnost. Naopak 20% respondentů si žádnou formu odpovědnosti nepřipouští a 10% dotázaných odpovědělo, že spotřebitel při nákupu zboží nese zásadní odpovědnost. Stejně jako v předchozí otázce, i zde si poměrně velká většina respondentů uvědomuje jistou formu odpovědnosti, kterou jako spotřebitelé máme.

4.2 Srovnání

Domnívám se, že je zajímavé porovnat preference a odpovědi na otázky č.5, 6 a 7 mezi těmi, co Fair trade znají, a těmi, co ho

neznají. Předpokládám, že ti co tento pojem znají budou právě v těchto otázkách odpovídat odlišně než ti, co se s pojmem Fair trade nesetkali.

Porovnání budu uvádět také v procentech, neboť početně je mnohem více respondentů, kteří Fair trade znají. V tabulkách jsou uvedeny konkrétní čísla s procentuálním vyjádřením.

4.2.1 Preference

Nejprve bych porovнала preference respondentů (tabulka č. 5 a 6). Z těchto tabulek je patrné, že v některých preferencích velké odlišnosti nejsou. Např. *cenu* na 3.místě uvádí u obou skupin přibližně stejné procento, stejně tomu tak je i u *značky* na 2., 3. a 4. místě.

Naproti tomu je podstatný rozdíl v *kvalitě* s umístěním na 1. a 2. místě. Ti co Fair trade neznají ji umístili na 1. místo častěji oproti těm, co Fair trade znají. Naopak ti, co Fair trade znají, ji častěji umístili na 2. místo. Možná souvislost je, že právě tito na 1. místo častěji kladou *eko+bio* výrobek, a to z 14,3%, což je dvakrát častěji, než u těch, co Fair trade neznají.

Dále si můžeme všimnout, že u neznajících Fair trade je velký rozdíl mezi umístěním *ceny* na 1. a 2. místě, a to více, než jednou tolik. Zatímco ti, co Fair trade znají, mají přibližně stejný počet 1. a 2. míst pro *cenu*. Z uvedeného můžeme usoudit, že ti, co znají Fair trade, také častěji preferují *eko+bio* výrobky a pak teprve uvádějí kvalitu a cenu.

4.2.2 Otázky 5,6,7

Dále bych ráda porovnávala odpovědi těch, co Fair trade znají i neznají v otázkách 5, 6 a 7 (tabulka č. 7 a 8).

Původu výrobků si více všimají ti, kteří Fair trade znají. 21,6% uvedlo, že *vždy*, zatímco u možnosti *občas* se počet odpovědí těch, co znají a neznají, značně neliší. Ti, co Fair trade neznají, uvádějí, že si všimají *zřídka*, odkud výrobek pochází, častěji však než ti, kteří Fair trade znají. Naopak při odpovědi *nikdy* jsou procentuální poměry téměř vyrovnané.

U otázky číslo 6 můžeme nalézt velké odlišnosti. Ti co znají Fair trade častěji odpovídají, že spotřebitel vyslovuje výrobci důvěru. Odpověď *ano* uvedlo 48,6%. Ti, co Fair trade neznají, častěji uvádějí, že spotřebitel koupí důvěru *nevyslovuje*, a nebo neznají na tuto otázku odpověď. Zajímavé je, že neznající Fair trade uvádějí častěji, že důvěru tímto pravděpodobně vyslovuje.

V otázce odpovědnosti připouští *určitou odpovědnost* dvakrát více respondentů z těch, kteří znají. Naproti tomu dvakrát více častěji odpovídají, ti co neznají, že odpovědnost spotřebitel *nenese*. 23% z těch, co neznají, neví, což je poměrně vysoké číslo oproti těm, kteří Fair trade znají. Ti se k odpovědi *nevím* vyjádřili pouze v 5,4%. Z výsledků by se dalo usoudit, že ti co znají Fair trade, si častěji uvědomují odpovědnost za životní podmínky výrobců.

Zde se nabízí otázka, zda si toto uvědomují, protože znají a jakkoliv frekventovaně kupují Fair trade, nebo právě to, že vnímají odpovědnost a důvěru je přivedlo k Fair trade. Je tedy otázkou, co bylo prvotní. Pocit odpovědnosti a důvěry, který našel odpovídající odpověď v obchodních principech Fair trade, nebo je prvotním

setkání se s Fair trade a tyto dva aspekty, které s sebou přináší, pak byly druhotně přežaty.

4.3 Shrnutí

Domnívám se, že z tohoto výzkumu vyplynuly celkem zajímavé výsledky. Převážná většina respondentů pojem Fair trade zná a dokáže ho i částečně charakterizovat. Jsou vidět rozdíly mezi respondenty, kteří Fair trade znají a těmi, co ho neznají.

Respondenti znající Fair trade si častěji uvědomují odpovědnost za životní podmínky výrobce a důvěru, kterou vyslovují výrobci. Také častěji umístili na přednější místa eko+bio výrobky.

Dalo by se usuzovat, už podle výše zmíněné otázky, že respondenti znající Fair trade mají více znalostí a více si uvědomují etické principy obchodu, které představuje právě Fair trade. Z toho bych mohla usuzovat na vliv, jaký Fair trade má v oblasti poskytování informací a prosazování těchto principů.

4.4 Závěr

Závěrem bych ráda dodala, že si tímto výzkumem, lépe řečeno „průzkumnou sondou“ nedělám nároky na relevantní výzkum. Jednak z důvodu počtu respondentů, který z tohoto úhlu pohledu pokládám za příliš malý, a pak z hlediska skladby a druhu otázek. Přesto mi tento výzkum ukázal některá důležitá fakta, která význačně doplňují mou práci.

Jako možnost zlepšení, či rozšíření výzkumu bych viděla možnost porovnání dvou skupin respondentů, např. studenty a pracující středního věku, nebo studenty z různě zaměřených škol. Já jsem jako kritérium k porovnávání zvolila znalost a neznalost pojmu Fair trade, jež se mi pro mou práci jevilo jako zcela dostačující.

5. Závěr

Ve své práci jsem se věnovala Fair trade, lidským právům a etice. Snažila jsem se poukázat na principy Fair trade, které jsou s nimi ve spojení. Nejprve jsem se pokusila vysvětlit pojem Fair trade a příčiny jeho vzniku tak, abych jej pak lépe uvedla do souvislostí s lidskými právy. Věnovala jsem se také problematice rozvojových zemí, kde se Fair trade uplatňuje.

Poukázala jsem na dokumenty, které souvisejí s prosazováním práv v oblasti pracovních podmínek. Závažným problémem je dětská práce, proti které Fair trade také bojuje.

Dále jsem uvedla etické principy odpovědnost a svědomí, které v sobě Fair trade nese. Výzkum ukázal zajímavé výsledky v postojích k Fair trade, zejména v aspektech odpovědnosti a důvěry.

Resumé:

Fair Trade is an alternative way towards more common Free trade. It is a trade partnership based on dialogue, transparency and respect, which aims at bigger rightness in international trade.

The reality of trade in developing countries is in conflict with human rights. The employees do not get sufficient money for their job, they often have to work over working hours, they do not have breaks and children form a significant number of employees.

Fair Trade tries to improve this situation. Among its principles belong fair prices, trade partnership and good working conditions for employees. Using these principles, Fair Trade tries to support and assert human rights and children's rights, which are established in documents about human rights.

Fair trade is in connection with ethical principles as well, like liability (global criterias of states or individual) and conscience.

The research at the end of the bachelor thesis shows the students attitudes towards Fair Trade. It shows, how they know this concept and the values, which are important for them concerning shopping.

Použitá literatura:

Fair Trade, Spravedlivý obchod v České republice. Asociace pro Fairtrade, 2004. 20 s. Dostupný z WWW: <www.fairtrade.cz>.

HANUŠ, Jiří: *Křesťanství a lidská práva.* Praha: Vyšehrad, 2002. 167 s. ISBN 80-85959-89-5

HÝBNEROVÁ, Stanislava: *Evropská ochrana lidských práv v dokumentech.* Praha: Karolinum, 2002. 346 s. ISBN 80-246-0498-1

CHMELÁŘ, Pavel a kol. *Informační manuál o Fair Trade.* Brno: Společnost pro Fair Trade a rozvojové vzdělávání, 2006. 34 s. Dostupný z WWW: <www.fairtrade.cz>.

KOMÁRKOVÁ, Božena: *Původ a význam lidských práv.* Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1990. 234 s. ISBN 80-04-25384-9

KUNG, Hans: *Světový étos pro politiku a hospodářství.* Praha: Vyšehrad, 2000. 364 s. ISBN 80-7021-327-2

Mezinárodní dokumenty o lidských právech a humanitárních otázkách. Praha: Melantrich, 1989. 93 s. ISBN nemá

MOLITOR, Bruno: *Etika hospodářství.* Praha: Česká křesťanská akademie, 1998. 182 s. ISBN 80-85795-29-9

RICH, Arthur: *Etika hospodářství II. Sociálně-etický pohled na tržní, plánované a světové hospodářství.* Praha: ISE, 1994. 375 s. ISBN 80-85241-62-5

SEN, Amartya: *Etika a ekonomie*. Praha: Vyšehrad, 2002. 119 s. ISBN 80-7021-549-6

SEKNIČKA, Pavel: *Úvod do hospodářské etiky*. Praha: ASPI Publishing, s. r. o., 2001. 192 s. ISBN 80-85963-40-X

SPAEMANN, Robert: *Základní mravní pojmy a postoje*. Praha: Nakladatelství Svoboda, 1995. 92 s. ISBN 80-205-0484-2

Společný svět : Příručka globálního rozvojového vzdělávání. Praha : Člověk v tísni, společnost při ČT, o.p.s., 2004. 321 s. ISBN 80-903510-0-x

ŠTĚRBA, Luděk. *Historie, současnost a perspektivy Fair trade v Evropě a jeho možnosti v České republice*. [s.l.], 2004. 100 s. Masarykova Univerzita, Fakulta sociálních studií. Vedoucí diplomové práce RNDr. Naďa Johanisová. Dostupný z WWW: <www.fairtrade.cz>.

VYMĚTALÍK, Bedřich; HANGSBACH, Friedhelm; ADAMS, Frank T.; HANSEN, Gary, B.: *Cesta k člověku Aktuální otázky tržní společnosti a křesťanská etika*. Praha: Scriptum, 1993. 115 s. ISBN nemá

WWW:

www.helcom.cz

[www.wikipedia.org/wiki/rozvojove zeme](http://www.wikipedia.org/wiki/rozvojove_zeme)

www.rozvojovka.cz/odbortext

www.wikipedia.org

www.ekumakad.cz

www.fairtrade.net

www.osn.cz/dokumenty-osn

www.fp.vslib.cz/kch/sedlbauer/tema9.htm

www.varianty.cz

www.oecd.org/dataoecd

www.jedensvet.org

www.rozvojovka.cz

www.financnik.cz/komodity/manual/komodity-jak-to-funguje.html

www.kebrle.cz/katdocs/soc_enc

www.ilo.org

www.amnesty.cz/vychova

Dokumentární film:

Tom Heinemann, *Smlouva s ďáblem* (Nar tilbud draber), Dánsko, 2006, 57 min.

Seznam příloh:

Příloha č. 1 - Dotazník

Příloha č. 2 - Výsledky dotazníků

Příloha č. 3 - Tabulka preferencí

Příloha č. 4 - Četnost pořadí

Příloha č. 5 - Porovnání preferencí - respondenti neznají Fair trade

Příloha č. 6 - Porovnání preferencí - respondenti znají Fair trade

Příloha č. 7 - Otázky 5, 6 a 7 - respondenti neznají Fair trade

Příloha č. 8 - Otázky 5, 6 a 7 - respondenti znají Fair trade

Příloha č. 1

Dotazník

Věk:

Pohlaví:muž
.....žena

1. Pojem Fair trade:znám
.....neznám

(pokud znáte, prosím pokračujte dále)

O Fair trade vím, že

.....
.....

(zde prosím zaškrtněte, kromě otázky č. 4)

2. Fair trade výrobky kupuji :vždy, když se s nimi setkám
.....občas
.....zřídka
.....nikdy

A proč?
.....

3. Pokud Fair trade výrobky nekupuji (v předcházející otázce odpověď zřídka, nebo nikdy),
co by mě motivovalo k jejich koupi : (vyberte jen jednu možnost, kterou preferujete nejvíce)

.....nižší cena
.....větší informovanost
.....větší dostupnost
.....jiné

4. Při nákupu běžných potravinových výrobků, drogerie a oblečení se řídím
preferencemi v tomto pořadí : (prosím očísľujte, čísla 1,2,3...podle důležitosti)

Kvalita.....
Cena.....
Značka
Ekologický, bio výrobek.....
Jiné (jaké ?)

5. U výrobků, zejména drogerie a oblečení, si všímám odkud pochází :

.....vždy
.....občas
.....zřídka
.....nikdy

6. Myslíte si, že koupí výrobku, spotřebitel vyslovuje výrobci svou důvěru?

.....ano vyslovuje
.....pravděpodobně
.....ne vyslovuje
.....nevím

7. Myslíte si, že kupující má nějakou odpovědnost za životní podmínky výrobce/ů
daného zboží ?

.....nese zásadní odpovědnost
.....nese určitou odpovědnost
.....nenese odpovědnost
.....nevím

8. Souhlasím s principy, jež do mezinárodního obchodu Fair trade přináší :

.....ano

.....ne

Příloha č. 2

Výsledky dotázníků

č. otázky	otázka 1				
odpověď	znám	neznám			
počet	37	13			
vyjádření v %	74%	26%			
č. otázky	otázka 2				
odpověď	vždy	občas	zřídka	nikdy	neodpovědělo
počet	1	10	14	21	4
vyjádření v %	2%	20%	28%	42%	8%
č. otázky	otázka 3				
odpověď	nižší cena	větší info	větší dostupnost	jiné	neodpovědělo
počet	9	16	11	1	13
vyjádření v %	18%	32%	22%	2%	26%
č. otázky	otázka 5				
odpověď	vždy	občas	zřídka	nikdy	neodpovědělo
počet	9	22	10	9	0
vyjádření v %	18%	44%	20%	18%	0%
č. otázky	otázka 6				
odpověď	ano	pravděpodobně	ne	nevím	neodpovědělo
počet	21	20	5	4	0
vyjádření v %	42%	40%	10%	8%	0%
č. otázky	otázka 7				
odpověď	zásadní	určitou	nenese	nevím	neodpovědělo
počet	5	30	10	5	0
vyjádření v %	10%	60%	20%	10%	0%
č. otázky	otázka 8				
odpověď	ano	ne			neodpovědělo
počet	32	1			17
vyjádření v %	64%	2%			34%

Příloha č. 3

Tabulka preferencí

pořadí	1	2	3	4	
kvalita	27	16	6	1	
	54%	32%	12%	2%	
cena	16	23	11		
	32%	46%	22%		
značka	0	3	12	31	*3
	0%	6,10%	24%	63,30%	6,10%
eko+bio	6	7	18	16	1**
	12,50%	14,60%	37,50%	33,30%	2,10%

3* respondenti umístili značku na 5. místo, neboť ve sloupci "jiné" upřednostnili složení (2 respondenti na 3.a 4. místě) a testování na zvířatech (2.místo)

1** respondent umístil/a tuto položku na 5. místě

Příloha č. 4

Četnost pořadí

kvalita	cena	značka	eko+bio	jiné	celkem v tomto pořadí	%
1	2	3	4		7	14%
3	1	4	2		2	4%
2	1	4	3		4	8%
1	2	4	3		13	26%
2	1	3	4		5	10%
2	3	4	1		4	8%
1	3	4	2		5	10%
3	1	2	4		3	6%
2	1	5	3	4 složení		
3	2	4	1			
4	3	5	1	2 testy na zvířatech		
2	3	4		1 potřebnost		
2	1	4	5	3 vzhled, obal		
1	2			3 potřebnost		
1	2	5	4	3 složení	7	14%

Příloha č. 5

Porovnání preferencí - respondenti neznají Fair trade

pořadí	1	2	3	4	
kvalita	9	1	2	1	
	69,20%	7,70%	15,40%	7,70%	
cena	3	7	3		
	23,10%	53,80%	23,10%		
značka		1	3	8	1*
		7,70%	23,10%	61,50%	7,70%
eko+bio	1	3	5	4	
	7,70%	23,10%	38,50%	30,80%	

* na 5. místě, protože na 2. místě umístil/a testování na zvířatech

Příloha č. 6

Porovnání preferencí - respondenti znají Fair trade

pořadí	1	2	3	4	
kvalita	18	15	4		
	48,60%	40,50%	10,80%		
cena	13	16	8		
	35,10%	43,20%	21,60%		
značka		2	9	23	2**
		5,60%	25%	63,90%	5,60%
eko+bio	5	4	13	12	1***
	14,30%	11,40%	37,10%	34,30%	2,30%

** mají 5. místo, neboť na jiných uvedli složení

*** respondent uvedl na 3. místě pohodlnost a vzhled výrobku

Příloha č. 7

Otázky 5, 6 a 7 - respondenti neznají Fair trade

č. otázky	otázka 5			
odpověď	vždy	občas	zřídka	nikdy
počet	1	6	4	2
vyjádření v %	7,70%	46,20%	30,80%	15,40%
č. otázky	otázka 6			
odpověď	ano	pravděpodobně	ne	nevím
počet	3	6	2	2
vyjádření v %	23,10%	46,20%	15,40%	15,40%
č. otázky	otázka 7			
odpověď	zásadní	určitou	nenese	nevím
počet	1	5	4	3
vyjádření v %	7,70%	38,50%	30,80%	23,10%

Příloha č. 8

Otázky 5, 6 a 7 - respondenti znají Fair trade

č. otázky	otázka 5			
odpověď	vždy	občas	zřídka	nikdy
počet	8	16	6	7
vyjádření v %	21,60%	43,20%	16,20%	18,90%
č. otázky	otázka 6			
odpověď	ano	pravděpodobně	ne	nevím
počet	18	14	3	2
vyjádření v %	48,60%	37,80%	8,10%	5,40%
č. otázky	otázka 7			
odpověď	zásadní	určitou	nenese	nevím
počet	4	25	6	2
vyjádření v %	10,80%	67,60%	16,20%	5,40%

